

12. lecke:

Regionális politika

A leckéhez felhasználható kötelező irodalom: jelen távoktatási anyag, továbbá: **Bod Péter Ákos (2006): Bevezetés a gazdaságpolitikába. AULA Kiadó, Budapest, 2006. 13. fejezet.**

Az 1. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- Miért van szükség regionális politikára?
- Milyen tényezőktől függ a gazdaság térbeli szerkezete?
- A területi politikának melyek a legfontosabb irányzatai?
- Hogyan alakult a magyar regionális politika?
- Melyek a legfontosabb jellemzői az EU regionális politikájának?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha:

- Indokolni tudja a regionális politika fontosságát!
- Ismertetni tudja milyen volt a regionális politika a tervgazdaságban?
- Ismeri a gazdaság térbeliségéből fakadó egyenatlenségek okait!
- Be tudja mutatni a magyar regionális politika későújkorai történetét!
- Az EU regionális politikájának alapelveit, statisztikai osztályozását ismeri.

A 12. lecke alapfogalmai:

- modernizációs stratégiák
- tervezésben „fentről-le” (top-down)
- tervezés lentől-fel” (bottom-up)
- NUTS → Területi Egységek Statisztikai Rendszere
- szubszidiaritás
- addicionalitás

1. Bevezetés

Tevékenység: szembesítse – az elmélet fényében – szűkebb környezetét (megye, kistérség, város, falu) a természeti és gazdasági környezeti feltételek egyenatlenségivel!

A gazdaság térben zajlik, a gazdaság-politikának figyelni kell a társadalom és a gazdaság térbeliségére.

A földrajzi adottságok jelentős eltérést mutatnak:

- piacokhoz, nyersanyagokhoz mért távolság,
- közlekedési lehetőségek,
- agglomerációs előnyök,
- természeti feltételek.

Kormányoknak a fentiekre figyelemmel kell lenni.

Termelés differenciáltsága még kis országokban is fontos

- eltérő gazdasági aktivitás (jövedelmek, megtakarítások terén),
- bérkülönbségek tartósan fennmaradnak,
- azonos ágazaton belül is eltérnek a jövedelemmutatók.

2. A gazdaság térbeli szerkezetének alakítása

Tevékenység: vesse össze az európai és a magyar regionális politika jellemzőit, alakulását az elmúlt évtizedekben!

A tényezőjövedelmek eltérésének **kiegyenlítődése** – **időigényes**. Magyarországon **gyenge a** munkaerő területi **mobilitás**. A piaci kudarcok beavatkozásért „kiáltanak” ezen a területen is.

- fejletlen régióban az **első ipartelepítőnek** többletköltségei lennének → társadalmi haszon viszont jelentős (állam)
- másrészt: felléphetnek **negatív externáliák**
 - túlfejlett ipari központ
 - túl nagy agglomeráció → kedvezhet a belépőnek (nincs elsődleges költség)
 - viszont a zsúfoltság miatt negatív externáliák keletkezhetnek → az államnak be kell avatkoznia → területi tervezés, regionális politika
- **állam hagyományos feladata**
 - település rendjének szabályozása
 - közigazgatási terület tagolása
 - helyi adminisztratív hatóságok felügyelete
 - ipartelepítés és kereskedelemfejlesztés (a nagyipar, a tömegdemokrácia jöttével)
 - területfejlesztésbeli különbségek kiegyenlítése
- **a területi szerkezet lassan módosul**
 - kereskedelmi központok (Antwerpen, Amszterdam, Velence, Firenze)
 - ↓
 - nehézipari metrumok (Észak- és Közép-Anglia, Ruhr-vidék, Belgium, Szilézia)
 - ↓
 - ipari agglomerációk (népesség a fővárosba tömörül: Párizs, Bécs, Budapest)

A gazdasági élet súlypontjának áthelyeződése átrendezi a regionális politikát

A felduzzadt városok, régiók egyensúlytalanságát a kormánynak kell kiegyenlíteni.

A II. világháború előtt: a kormányok politikájának része a **regionális politika**:

- rurális (falusi) vidékek
- korábban virágzó bányá-, és iparvárosok hanyatlásnak indulnak → segíteni kell.

II. világháború után: Keynes aggregátumai és a dinamikus fejlődés elterelte a figyelmet a regionális politikáról.

De! A fejlődés mellett is voltak nagy eltérések.

60-as évek: hosszú távú regionális stratégia és szabályozás (Franciaország, Svédország, Japán).

Tervezés középpontja: gazdasági növekedés. (Szocialista országok is.)

Modernizációs stratégiák:

Olaszország: állami iparfejlesztés.

Németország: területi mobilitás javítása.

Spanyolország: infrastruktúra fejlesztése.

Eszközök:

1. keresletösztönzés
2. újraelosztó keynesi gazdaságpolitikán belül
regionális gazdaságpolitika → a gazdaság növekedését célozta
A fejletleneknek telepíteni kell a fejlett régiók eljárásait.

A megsegítés fő eszközei:

- Tőkejuttatás, dotáció.
Veszély: egyoldalú iparági, ágazati függés → válság érzékeny lett.
- Jellemzőbb volt: rutin jellegű, alacsony technikai színvonalú, környezetszennyező termelés telepedett le. Centrumban maradt:
 - vállalatvezetés
 - K + F
 - marketing
 - értékesítés Σ Termelés – dekoncentrált.
Szabályozás – koncentrált.
↑
- Ez felgyorsult a 70-80-as években a tőke szabadabb áramlásával (multi- és transznacionális cégek előrenyomulásával).
Nemzetközileg:
 - Pénz- és tőkepiaci centrumok (London, New York, Brüsszel, Milánó, Amszterdam) megerősödtek. Több hanyatlott (Ruhr-vidék, Belga bányavidék, francia és a brit acélipar, hajóépítés).
 - Európai új súlypontjai
Barcelona,
Dél-Németország (Baden-Württemberg), Svájc,
Észak- Olaszország
- Az ipar helyett a tőkeáramlás javulása, a szolgáltatás került előtérbe.

3. A területi politikák új irányzatai

Tevékenység: tananyag ismeretanyagában keresse a következő kérdésre a választ: az elmúlt negyven évben milyen szerepet játszottak a multi- és transznacionális cégek a területfejlesztési politikák változásában?

- **II. világháború után** az általános társadalom és gazdaságpolitika része a regionális politika.
- **70-es évek:** a nagyipart felváltja a terciér szféra (a termelés területi hatékonysági feltételei megváltoztak).
- Multi- és transznacionális cégek a piacok világméretű integrálásába kezdtek → ők diktálnak.
- Ellentendencia:
 - kisebb szervezetek hatékonyságának növekedése,
 - kis- és közepes cégek virágzása (a fejlett országokban is) érezhető hatást gyakorol a területi politikára,
 - új területfejlesztési stratégiák körvonalazódtak (70-80-as évek).
„Felülről lefelé”-t felváltja az „alulról”.

A régi régiókat az új fejlettek váltották fel. 30 legfejlettebb régió EU-ban.

1950: Német-alföld, Svájc, Párizs alatt, Dánia, Anglia (kelet).

1990: Dél-Németország (Baden-Württemberg), Észak-Olaszország, Róma, Párizs felett, néhány sziget Angliában.

A helyi identitás erősödik; történelmi régiók, helyi lakosság dönt.

Tervezésben „fentről-le” (top-down) helyett „lentől-fel” (bottom-up) dominál.

Korábban tőkére, munkára koncentráltak.

Most „láthatatlan gazdasági tényezőkre” (specializáció, munkakultúra, életminőség).

4. A rendszerváltozás területi vonatkozásai a volt tervgazdaságokban

Tevékenység: irodalmi élményei, szeretteitől szerzett információi alapján értékelje a szocializmus regionális politikáját a tananyag fényében!

70-es években a szocialista országok nem követték a nyugati területi politikai fordulatot. Továbbra is központi, bürokratikus jártak el. A tervezés **ágazati elvekre** épült (kevésbé területi).

Az erőforrás-elosztás, a pénzügyi szabályozás, a területfejlesztés **ágazati, nagyvállalati kérdés volt.**

- Nyugaton: a piac formálta a régiókat, a régiók saját reagálásától függött helyzetük.
- Kelet-Európában: ideológiai, politikai, hatalmi szempontok döntöttek térstrukturális kérdésekben. (Napjainkban nem így döntenek, még sincs „rend”.)
Magyarországon a trianoni nép- és nemzetszabdolás szétvágtatta a városszerkezetet. A túlkoncentrált Budapest így jött létre. (Arad, Nagyvárad, Kassa, Pozsony...)
Központ dönt: nehézipar a motor (infrastruktúra leértékelődik), szűk hatalmi elit dönt.
- **A rendszerváltozás következményei:**
 - az állami támogatás megszűnt,
 - a külkereskedelmi irány megváltozott,
 - az állami vállalatok szétestek (a központot ez másként érinti).
A monokulturális iparvidékek, a rurális térségek veszítettek.
- **Piacosodás nyertesei:**
 - Lengyelország: Varsó, Krakkó, Poznań, Wrocław.
 - Csehország: Prága, Karlovy Vary.
 - Szlovákia: Pozsony.
 - Magyarország: Budapest, Észak-Dunántúl.
 - külföldi tőke részaránya magas,
 - szolgáltatás színvonala emelkedett (pénzügyi, üzleti)
 - innovációk forrása
 - nyugati határ menti terület felértékelődtek
 - 90-es évektől régióközi együttműködés
- **Piacosodás vesztesei:**
 - korábban államilag preferált térségek, kitermelő- és nehézipari központok,
 - nagyvállalatok,
 - elvándorlás sújtotta térségek,
 - környezet-károsított területek
 - Lengyelország: Felső Szilézia
 - Szlovákia: Észak-Morva
 - Csehország: nyugati területek

- Magyarország: Borsod, Nógrád

A magyar regionális és területi politika alakulása

Területi autonómia az önkormányzatoknak → helyi közhatalmi demokrácia.

- nőtt az önkormányzatok száma (anyagilag is erősek voltak).
- a megye jelentősége csökkent
- európai régiók (3 megyés) – kistérségek
- Területfejlesztési és területrendezési törvény (1996), szociális piacgazdaság kiépítése, települési és térségi életkörülmények mérséklése
- Területfejlesztési Tanács: Országos – Megyei – Kistérségi
 - összehangolnak
 - javaslat területfejlesztésre
- Országos Területfejlesztési Koncepció (1998). 1999 Tervezési statisztikai régiók felosztása.

5. Az EU-s tagság és a régiók ügye

Tevékenység: az Európai Unió regionális politikájáról szerzett eddigi ismereteit kritikailag szembesítse a tananyaggal!

- EU-ban 80-as évek közepétől nőtt a szubnacionális térség jelentősége.
- Európai Közösség első bővítésénél felmerült a területi különbségek kiegyenlítése.
- Egységes Európai Okmány (1987) nevesíti a regionális politikát. Cél: gazdasági és szociális kohézió erősítése.
- **Régiók Európája alapelvei**
 - **Szubszidiaritás:** a döntést ott kell meghozni, ahol a legnagyobb a tudás, ahol az érintettek vannak.
 - **Partnerség:** régiók, települések működjenek együtt.
 - **Addicionalitás** (összeadódás): közösség ad támogatást, de az érintettek is járuljanak hozzá.
- **Eurostat 1988-ban megalkotta a területi egységek összehasonlításának rendszerét és mutatóit (NUTS → Területi Egységek Statisztikai Rendszere)**

Az osztályozási rendszer **egymásra épül, ötfokozatú.**

- 1) Három regionális: NUTS – 1, – 2, – 3
- 2) Két lokális NUTS – 4, - 5

1. szint: ország, azon belüli nagy régiók, pl.: Németország: tartományokból jöttek létre
NUTS – 1-es egységek
Kis országok (Magyarország, Dánia, Írország, Luxemburg) NUTS-1

Többi szint vitatott:

5. szint: települési szint
4. szint: statisztikai kistérség
3. szint: 20 közigazgatási egység (19 megye + főváros)

A történelmi vármegyékhez a trianoni határon belül sem „mertek” hozzányúlani.

A magyar régiók kialakulása formálisan megtörtént.

NUTS-2 kialakulása problémás → Gazdaságpolitikai jelentőségű: a területfejlesztés, a statisztika, az információ + programok + strukturális alapok elosztásának alapja.

NUTS-2 régió: méret, népesség, közjogi, közigazgatási helyzet a tagállamokban eltér.

Közös:

- statisztikai → számbavételi, elemzési
- tervezési, programozási, koordinációs
- területfejlesztési (támogatáspolitikai) egység

1998 országgyűlési határozat: hét régió

1. Közép-Magyarország (Budapest, Pestmegye)
2. Közép-Dunántúl (Fejér, Veszprém, Komárom-Esztergom)
3. Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna)
4. Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád)
5. Észak-Alföld (Hajdú-Bihar-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg)
6. Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád)
7. Nyugat- Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala)

Népességszám kiegyenlített. Közép-Magyarország „lóg ki” (kissé nagy népességű).

Egy főre jutó GDP-ben nagy a különbség.

EU legszegényebb 10 régiója: Dél-Alföld, Észak-Magyarország, Észak-Alföld.

Regionális fejlesztési tanácsok felelnek a területfejlesztési koncepciókért. (Nincs jelentős saját forrásuk. EU strukturális alapját a kormány osztja el.)

- A kistérség, a régió megjelenésével az ország szint veszt.
- Ausztria, Belgium, Németország föderális, a tartományok önállóak (kormányok).
- Franciaország, Spanyolország, Olaszország NUTS-2 szinten választott önkormányzatok működnek.

Σ: A regionális politika – az ellentmondások ellenére - mindenhol jelentős.

Regionális politikában meghatározó (központi kérdés):

1. Jövedelem-újraelosztás fontos a területi egyenlőtlenség mérésére.
2. Ellenőrzés kell gyakorolni.

A globalizáció az állami területfejlesztést áttételessé teszi:

- állami ipartelepítés helyett **ipari parkok**,
- tőkebefektetés helyett az oktatás fejlesztése az adott régióban.
- fejlesztésklaszter-koncentrált (cluster = csoport); egyáshoz kapcsolódó, egymásnak költségsökkentést okozó tevékenység-csoport. Főirány: magánkezdemenyezés, magántőke (nemzetközi). Állami terelőeszköz: infrastruktúra kedvezmények.